

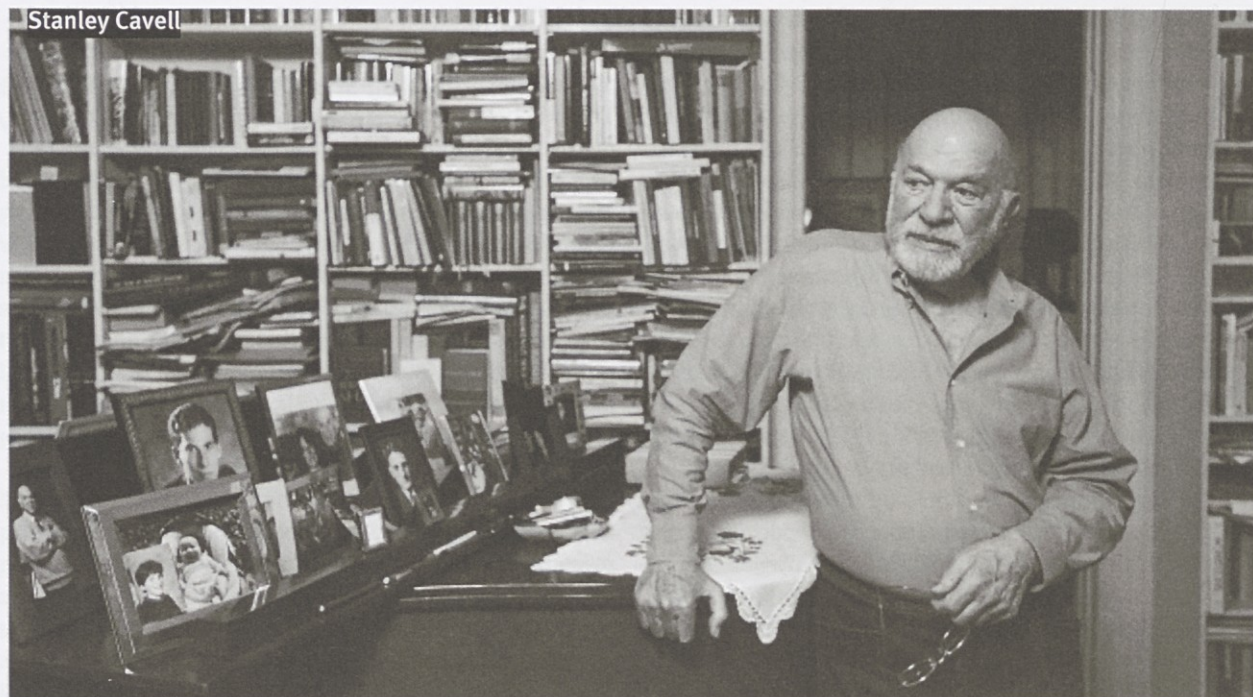
Tomaž Grušovnik

V spomin Stanleyu Cavellu (1926–2018) »Spomini na filme so prepleteni s spomini mojega življenja«

V torek, 19. junija 2018, se je poslovil Stanley Cavell, eden največjih ameriških filozofov druge polovice dvajsetega stoletja. Cavell, ki mu je po poročanju njegovega sina pri enaindevetdesetih letih odpovedalo srce, je bil med prvimi filozofi, ki so vzeli hollywoodski film zares. Tako sodi med mislece, ki so orali ledino na področju »filozofije«, sploh če imamo v mislih, da je namenjal akademsko pozornost običajnim hollywoodskim talkiejem in »solzavkam« in ne, denimo, eksperimentalnemu ali modernističnemu filmu. Knjige, kot so *The World Viewed* (posvečena predvsem ontologiji filma), *Pursuits of Happiness* (ki obravnava komedijo ponovne poroke) ter *Contesting Tears* (razmislek o melodrami neznane ženske), so bile zato – po Cavellovih besedah –

več kot enkrat označene za pretenciozne. Vendar pa Cavell ni popustil akademskim predsodkom in pritiskom, zaradi česar se je uspel – povsem v sozvočju s svojo filozofijo, ki se je s pomočjo branja Thoreauja in Emersona zoperstavljala konformizmu – vpisati ne le v zgodovino filozofije, temveč tudi v zgodovino filmskih študij.

Cavell, ki ga je na pot umetnosti (sprva glasbene) pospremila mama, se je nad filmom navdušil že zgodaj. Kot pove v uvodu knjige *The World Viewed*, so »spomini na filme ... prepleteni s spomini mojega življenja«. Cavellova posebnost pri obravnavi filma je gotovo v tem, da filmskega medija ni uporabljal zgolj za ilustracijo filozofskih idej, temveč za »veliko delo duha«, ki suvereno in samolastno razpira bivanjsko problematiko in ki ga lahko posledično postavimo ob bok nekaterim najvidnejšim dosežkom na področju zahodne literarne kulture (denimo Shakespearu, Emersonu, Ibsenu ...). Eno osnovnih povezav med filmom in filozofijo je Cavell, morda presenetljivo, videl v skepticizmu. Gledanje filma naj bi namreč zadostilo analogni želji kot gojenje skeptičnih misli: da opazujemo svet kot »muha na steni«, na način, da nam v svetu ni treba sodelovati in s tem prevzeti odgovornosti za dogajanje v njem. Cavellova analiza skepticizma, ki je sicer vodilna nit domala vseh njegovih razmišljanj, namreč skozi analizo filmskega in literarnega dogajanja postavlja tezo, da je skepticizem manj epistemološka in bolj eksistencialna problematika. Povedano preprosto s parafrazo Hegla: lažje je podvomiti o resničnosti sveta in živeti v negotovosti, kot pa sprejeti

Stanley Cavell

njegovo resnico in se soočiti z mučno končnostjo. V skepticizmu moramo tako videti predvsem naš umik iz sveta, beg pred odgovornostjo, ki jo imamo drug do drugega in sami do sebe, ne pa pomanjkljivost našega spoznavnega aparata. Vrzal, ki jo skeptik vrine med sebe in svet, je tako analogna filmu v smislu, da nas slednji »odčara« iz sveta. Cavell zato vidi film kot poskus zadostiti želji, da nam ne bi bilo treba nositi bremena sveta, torej želji po nevidnosti: »Pri gledanju filmov je občutek nevidnosti izraz moderne zasebnosti ali anonimnosti.«

A da bi film lahko zadostil tej želji, mora, morda paradokso, temeljiti v realizmu. Cavell se zato vpisuje v linijo filmskih realistov, pri čemer lahko njegovo misel v tej točki strnemo v enačbo: »Fotografija = stvar sama minus njena eksistenca.« Zakaj? Preprosto zato, ker analiza pokaže, da za nas podoba v smislu »videza« predstavlja že kar stvar samo. Še drugače: Cavell pokaže, da videz neke stvari preprosto je stvar sama, to pa zato, ker nima smisla reči, da je na fotografiji, denimo, »podoba Caryja Granta«. Nasprotno: za fotografijo, ki prikazuje tega igralca, pogostega v Cavellu ljubih filmih, ima smisel reči, da predstavlja ravno Caryja Granta samega. Poleg filmskega realizma je za Cavella v sklopu ontologije filma pomemben tudi avtomatizem gibljivih slik, zaradi česar se filmsko platno tudi precej razlikuje od gledališkega odra. Pri prvem sem namreč »avtomatično« – po definiciji – odsoten in svet se na filmu odvija naprej povsem ravnodušno, ne glede name in na mojo pri- ali od-sotnost, kar je sicer znova zadovoljitev skeptične želje po subjektivem izostanku iz sveta.

V filmskih študijih je Cavell morda najbolj znan po dveh žanrih, ki ju je skušal definirati. Gre za »komedijo ponovne poroke« (filmi *Lady Eve*, *Zgodilo se je neke noči*, *Težavna vzgoja*, *Philadelphijska zgodba*, *Njegovo nezvesto dekle*, *Adamovo rebro* ...) ter »melodramo neznane ženske« (*Pismo neznanke*, *Stella Dallas*, *Plinska svetilka*, *Na razpotju* ...). Tako prvi kot drugi žanr Cavell razvije iz svojega koncepta »moralnega perfekcionizma«, pri katerem gre za to, da mora posameznik poskusiti znova najti samega sebe v s strani skepticizma ogroženem svetu, pri čemer je ta skepticizem seveda nekaj »živega«, nekaj, kar se po Cavellu tipično kaže v zakonskih težavah, v nemoči da bi zakonca (vnovič) našla »skupni jezik« (ideja, ki je pri Cavellu tesno zvezana s filozofijo jezika, še posebej s filozofijo običajnega jezika, posledično pa z Ludwigom Wittgensteinom). Oba žanra je tudi moč razumeti kot nadaljevanje Ibsenove *Nore* ali *Hiše lutk*. Komedijska ponovna poroka Ibsenovo dramo nadaljuje tako, da prikaže pot zblizanja Torvalda in Nore, medtem ko melodramo neznane ženske ilustrira iskanje osebne preobrazbe zunaj zakonskega stanu.

Kljub svoji izviranosti – ali morda ravno zaradi nje – Cavell ostaja relativno spregledan mislec, vsaj v smislu, da zmorejo

trenutno le redki oceniti domet njegove misli (čeprav je skoraj vsak, ki dela v akademiji, za njegovo ime – morda zaradi spodobnosti – že slišal). Tako ni le v Evropi, ki v »progresivnih« in »avantgardnih« krogih ostaja nerazumno obsedena z zdaj že ortodokso francosko povojno filozofijo, temveč tudi v Ameriki, ki ima zaradi intelektualne navezanosti na analitično pravovernost nemalo težav s tem, da ga prepozna in prebavi kot enega svojih največjih mislecev. V Sloveniji je doslej Cavell doživel relativno skromno recepcijo: jeseni leta 2014 smo mu posvetili edicijo Jesenske filmske šole z naslovom »Filozofov greh: komedija in melodrama Stanleyja Cavella«, spomladi 2015 pripravili zbornik besedil s tega simpozija z naslovom *Stanley Cavell: refleksija filma*, ki ga je izdala Slovenska kinoteka, še pred tem pa leta 2012 v reviji *Literatura* (št. 251–252) objavili tematski blok na temo Cavellovega branja Shakespeara. Cavell bo tako še eden izmed tistih, ki so ustrezno pripoznani šele potem, ko nehajo ustvarjati. **E**